ZUID-HOLLANDSE VOEDSELFAMILIES

VOORTGANGSRAPPORTAGE
PLATFORM DUURZAME LANDBOUW ZUID-HOLLAND
MEI 2016

ZUID-HOLLANDSE VOEDSELFAMILIES

VOORTGANGSRAPPORTAGE
PLATFORM DUURZAME LANDBOUW ZUID-HOLLAND
MEI 2016

Telkens als wij ervoor kiezen om het anders te doen, maken wij het onze politieke leiders makkelijker om anders te beslissen.

LEESWIJZER

Beste lezer,

U heeft een exemplaar in handen van de voortgangsrapportage van onze zoektocht naar nieuwe ontwikkelrichtingen voor een duurzame landbouw in Zuid-Holland. Dat betekent dat één van de leden van onze Zuid-Hollandse voedselfamilie u dit document op 18 mei 2016 heeft aangeboden tijdens het eerste voedselfamilie-ontbijt. Het document heeft de vorm van een transitieagenda, en het is nog niet af. De inzichten en ideeën die er in staan gaan wij nog verder onderzoeken, aanvullen en concretiseren.

Wij vragen u om ons hiermee te helpen. Wij zijn benieuwd of u zich herkent in onze transitieschets, en of u mee wilt helpen met de verdere ontwikkeling en concretisering van onze zoekrichtingen: Nationaal Waterpark Zuid-Holland, 100 Megamakerstallen en Vensterlandbouw!

De zoekrichtingen zijn ontstaan uit een reeks ontmoetingen tussen een dertigtal pioniers, frisdenkers en dwarskijkers uit stad en platteland, direct en indirect betrokken bij de voedselvoorziening in Zuid-Holland. Het interactieve co-creatie proces om tot een gemeenschappelijk gevoel voor richting te komen kwam tot stand op initiatief van een viertal ambtenaren van de provincie. In het kader van de beleidsvoorbereidingsactiviteiten over duurzame landbouw hebben zij Meneer de Leeuw gevraagd om vanuit transitieperspectief een gesprek op gang te brengen tussen koplopers en frisdenkers. Naast de inhoudelijke verkenning van ideeën en inzichten is het doel om met dit netwerk een basis te vormen voor een platform duurzame landbouw. Wij hopen dat de provincie ruimte wil maken om deze zoekrichtingen concreet te verkennen met concrete proeftuinen.

Ziet u kansen om praktisch te experimenteren of om op een andere manier bij te dragen aan de transitie naar duurzame landbouw? Geef dan uw reacties door aan diegene die u deze concept transitieagenda heeft aangeboden. Of geef ze door aan Hans Koot, per telefoon (06 525 725 36) of per e-mail (jcm.koot@pzh.nl). Wij hopen voor het einde van 2016 met het platform een aangescherpte transitieagenda te lanceren.

Ik hoef niet meer per se eigenaar te zijn van mijn grond,
van mijn kassen.
Als ik ze maar kan gebruiken.

Joyce
Bloemenkweker

INHOUDSOPGAVE

Hallo, tot welke voedselfamilie behoor jij eigenlijk? 11
Generaties terug en vooruit kijken 13
Duiden 16
Dromen 17
Doorbreken 18
Onze voedselfamilie 19
Stap richting een Zuid-Hollands voedselbeleid? 26

DEEL 1

Het ontstaan van een agro-groeiregime in een stadsmaatschappij 27
Zuid-Holland als landbouwprovincie 28
Ons voedsellandschap komt voort uit onze grond 28
1000 culturen en een melksommelier 29
Een kraamkamer van lokale initiatieven 29
De gemiddelde Zuid-Hollandse boer? 30
Wat ligt er op het bord van de stadsmaatschappij? 32

Intermezzo: Van 1860 naar 2010 36

Van nooit meer honger naar agro-groeiregime 38
Wereldwijde kostprijsketens 39
De droom bereikt 41
Doorgeschoten agro-groeiregime 44
Bijsturen met verduurzaming 48
En wat nu als bijsturen niet genoeg is? 49

Intermezzo: Nieuwe families 52

DEEL 2

Gevangen in een agro-groeiregime? 53

Intermezzo: 2036 – Het wordt stil op het Zuid-Hollandse platteland... 54

Dit raakt de kern van onze zorgen 56

Intermezzo: Bewustzijnscrisis voor Jan 57

Op zoek naar een nieuwe basis 58

DEEL 3

Zuid-Hollandse basiseconomie 59
Als je een heldere droom hebt krijg je mensen mee 60
Toekomstbeeld Nationaal Waterpark Zuid-Holland 63
Toekomstbeeld 100 Megamakerstallen 69
Toekomstbeeld Vensterlandbouw 75

DEEL 4

Wie volgt de gek? 81
Tien doorbraakprojecten 85

HALLO, TOT WELKE VOEDSELFAMILIE BEHOOR JIJ EIGENLIJK?

Als het aan ons ligt, wordt dit binnenkort een hele gewone Hollandse kennismakingsvraag. Want wij willen graag bestaande voedselfamiliebanden aanhalen en wij hopen dat de komende jaren vele nieuwe voedselfamilies ontstaan.

HELP!

Weet je niet tot welke voedselfamilie je behoort?
Stel je zelf dan twee vragen:

1) DOOR WIE WORD IK GEVOED?
2) EN WIE VOED IK?

Weet je het antwoord niet direct? Ga dan op onderzoek uit. Dat hebben wij ook gedaan. Misschien kom je er niet uit, of voel je je niet thuis bij je familie? Dan kun je altijd nog een nieuwe voedselfamilie beginnen. Of deelnemen aan die van ons.

Andries
Joke
Theo
Hans
Drees
Jan
Joke
Alex
Bert
Barend
Sandra
Jan
Corné
Joyce
Ted
Deborah
PJ
Jan Willem
Gertus
Nils
Rachelle
Arie
Mark
Merten & Janneska
Arnoud
Jeroen & Mellany
Dik

GENERATIES TERUG EN VOORUIT KIJKEN

Ik kijk drie generaties vooruit.
Ik ben twaalfde-generatie-boer.

Onze voedselfamilie is net opgericht. Wij zijn nog maar een paar keer bij elkaar gekomen om te praten en te eten. Wij vormen een kleine familie van ongeveer dertig Zuid-Hollandse akkerbouwers, tuinders, veehouders, agrarische onderzoekers, bankiers, kruideniers, cateraars, stadslandbouwers, landbouwbeleidsmakers...

De eerste keer dat wij elkaar zagen was bij tomatenteler Ted in Pijnacker. Wij waren uitgenodigd door Hans, Jaap, Lucas en Astrid, vier beleidsmakers van de provincie Zuid-Holland. Zij maken beleid over duurzame landbouw en vroegen ons om mee te denken.

Omdat wij elkaar en elkaars ideeën nog niet echt kenden zorgden Pepik, Jantine en Hedwich voor goed eten en een goed gesprek. Onze eerste uitwisseling begon met een paar lastige vragen: Hoe denk en/of hoop jij dat onze landbouw er over drie generaties uit ziet? Wat zie je nu al gebeuren en hoe is dat ontstaan? Hoe wil jij het verschil betekenen? Gaandeweg ontstond een verhaal. Het verhaal van een nieuwe voedselfamilie. En dat verhaal willen wij je graag vertellen.

Tomatoes
Pink

Wij hebben geïnvesteerd in onze eigen aardwarmtebron.
Toen de pomp afbrak hebben wij hem opgevist met een zelfgemaakte phishing tool, wat volgens de experts onmogelijk zou zijn.
Innovatie gaat van hoogtepunt naar dieptepunt naar hoogtepunt...

Ted
Twaalfde-generatie-tuinbouwer

DUIDEN

'Het liefst wil ik plofkippen uit mijn schappen halen, maar mijn consumenten kiezen voor de goedkoopste kipfilet. En ik wil geen consumenten verliezen.'

'Ik wil het bodemleven van mijn grond herstellen. Maar ik wil geen dief zijn van mijn eigen portemonnee.'

Ons voedselfamilieverhaal begint met hoe wij in ons gezelschap de huidige landbouwpraktijk zijn gaan begrijpen en waarover wij ons hebben verwonderd. Waarom lukt het ons niet om anderen en onszelf te voeden op een manier die echt goed voelt? Wanneer hebben wij de kwaliteit van ons voedsel uit handen gegeven? Zitten wij gevangen in een voedselvoorziening waarvan wij weten dat die straks gaat wringen?

Het verhaal wordt ongemakkelijk als wij onze zorgen delen over de manier waarop wij ruim 80% van onze voedselvoorziening hebben georganiseerd. Als wij door een transitiebril kijken zien wij hoe Zuid-Holland zich heeft ontwikkeld tot een stadsmaatschappij die los is komen te staan van haar eigen voedselvoorziening. De huidige manieren van doen, denken en organiseren van onze voedselvoorziening zijn zo hardnekkig dat wij ons ondanks onze zorgen over onze bodem, onze gezondheid, onze schaarse groene ruimte en de toekomst van onze boeren, bijna niet kunnen voorstellen dat het ook anders kan...

Het gaat een kant op die niemand individueel zou willen. En toch gaat het door.

DROMEN

Wanneer wij durven openstaan voor onze eigen dromen en die van elkaar, dan gebeurt er iets bijzonders. Tijdens onze bijeenkomsten bij cradle2cradle pionier Mark in het voormalige Tropicana-zwembad – tegenwoordig BlueCity010 – of bij Youth Food Movement-akkerbouwer Arnout in Zuidland raken wij enthousiast over wat wij voor ons zien. Hoe pril de ideeën ook zijn, wij worden erdoor gegrepen. We willen ze uitproberen, ze verder verkennen. Hoe ziet Zuid-Holland er uit als het een 180.000 hectare groot internationaal toonaangevend recreatievriendelijk *Waterpark* is geworden dankzij 1000 boeren met een basisinkomen? Welke producten worden gemaakt in de 100 Zuid-Hollandse *Megamakerstallen* waar technologie en agrokennis gratis toegankelijk zijn voor eenieder die zijn eigen agrarische product wil maken? Welke nieuwe economie en productie- en voedingspatronen ontstaan in het Zuid-Hollandse voedselnet met de invoering van de nieuwe *Vensterlandbouw*, waarin voeding van dichtbij de basis vormt en speciale producten van en voor ver de aanvulling zijn?

In mijn dromen is mijn grootste klant een apotheek.

DOORBREKEN

Wij halen onze Zuid-Hollandse voedselfamiliebanden aan om verbindingen te herstellen en nieuwe relaties op te bouwen. Onze relaties moeten sterk genoeg worden om de gewoonten van puur economisch gedreven productie, distributie en consumptie te doorbreken en zo ruimte maken om nieuwe gewoonten te verkennen. Doe mee!

Sluit je aan bij onze voedselfamilie en experimenteer mee met één van onze doorbraakprojecten. Of schep je eigen voedselfamilie en doe wat volgens jouw familie goed voelt!

ONZE VOEDSELFAMILIE

ARIE VAN DEN BERG

Biologisch veehouder, Hoeve Ackerdijk.
'Ik zie dat mensen kritischer worden op wat ze eten. Ze willen meer weten over de herkomst ervan. Snel rijk worden is niet meer zo belangrijk, geluk wel. Dieren en boerderijen hebben daarin een rol te spelen.'

PJ BEERS

Onderzoeker en ondersteuner van duurzame transities.
'Wat mij drijft is een zorg en een wens. Ik maak me zorgen om klimaatverandering, biodiversiteit, milieu en de toekomst van de landbouw. Hoe kunnen we bewustzijn vergroten? Mijn wens is dat dat ons lukt.'

NILS DEN BESTEN

Boer, coöperatiebestuurder en adviseur.
'Mijn vader was een gemiddelde boer, mijn opa was een gemiddelde boer. Ik ook, en het bevalt me prima. Alleen: die gemiddelde boer, die verandert steeds.'

JAN DE DOOD

Heeft als hobby leiding geven aan een bank.
Zijn levenswerk is bijdragen aan een duurzamere wereld. Ziet economie als een maatschappelijke structuur die ook anders georganiseerd kan worden.

JAN DUIJNDAM

Biodynamische boer in de polder van Biesland.
'Er zijn goede initiatieven en actieve koplopers. Mensen zoals jij en ik. Wij weten onze weg wel te vinden. Maar wij alleen; dat is te weinig. Hoe bereiken we de massa?'

TED DUIJVESTIJN

Aardwarmte-pionier. Sinds twaalf generaties tuinbouwer.
'Sinds 11 jaar telen we tomaten in Pijnacker. Nog steeds als familiebedrijf, maar met een niet-familielid als aandeelhouder. Om verder te kunnen kijken dan 2036.'

JOKE EEK

Voorzitter Slow Food Groene Hart.
'Voedsel gaat ons allen aan. Wat voedt ons echt? Hoe wordt er gevoed en hoe komen we tot werkelijk voedend voedsel? Wat kan ik zelf doen en wat kunnen wij met elkaar doen?'

RACHELLE EERHART

Ketenpionier met Rechtstreex, winnaar Prins Bernhard Cultuurprijs Zuid-Holland vanwege haar inzet voor een duurzame samenleving.
'Ziekenhuisvoedsel kan duurzamer, gezonder en lekkerder en die ontwikkeling kan beginnen bij ons. Kunnen we daar een guerilla-actie van maken?'

JEROEN & MELLANY KLOMPE

Akkerbouwers in Hoeksche Waard. 'De bodem heeft een heilige status voor voedselproductie.'
'Onze nieuwe sociale maatschappij ligt tussen platteland en stad. Dat moeten we opbouwen. Daarin is communiceren misschien wel de grootste opgave.'

JAN KOREVAAR

Geeft leiding aan een supermarktketen.
Voorziet dat in de nabije toekomst ouderen steeds meer tijd hebben om aan eten te besteden en dat jongeren kritischer zullen zijn omdat ze meer weten.

DIK KRUIJTHOFF

Akkerbouwer, vennoot van Novifarm.
'We hebben het goed voor elkaar, want we zitten in een prachtige rivierdelta met een superklimaat. Dat kan heel goed hand in hand gaan met biodiversiteit en een werkend verdienmodel.'

JOYCE LANSBERGEN

Inspirerende tuinbouwvrouw, directeur LG Flowers.
'Ik hoef niet meer per se eigenaar te zijn van mijn grond, van mijn kassen. Als ik ze maar kan gebruiken.'

ANDRIES MIDDAG

Manager regio West bij LTO Noord.
'We willen grote stappen gaan zetten richting verduurzaming. De jeugd heeft de toekomst: hoe gaan wij hen helpen bij het zetten van die stappen?'

MERTEN NEFS & JANNESKA SPOELMAN

Onder de noemer 'Verse Stad' onderzoeken architecten Janneska en Merten de impact en kansen van de voedselvoorziening vanuit een ruimtelijke blik.
Wat betekenen de grote veranderingen in de voedselketens voor de beleving en het functioneren van de stad?

ARNOUT DEN OUDEN

Jonge akkerbouwer in Zuidland.
Nieuwsgierig naar alles wat voedsel betreft. Zoekt naar manieren om consumenten meer te betrekken bij zijn bedrijfsvoering en zodoende de kwaliteit van zijn producten te kunnen waarderen.

ALEX OUWEHAND

Directeur Milieufederatie Zuid-Holland.
'Wat wij hier doen moet zo sterk inspireren dat het een nieuwe werkelijkheid wordt.'

DEBORAH POST

Imker en duurzame landbouwpionier, initiatiefneemster Honey Highway.
'Waar ik voor sta is gewoon beginnen. Niet wachten maar doen. Daarin kunnen we elkaar ondersteunen.'

HANS SCHOUFFOER

Lid waterschapsbestuur & onafhankelijk adviseur Agence des Eaux, 'watermanager kweektuin Singelpark in Leiden'.
'Het bijzondere van het Nationaal Waterpark is dat het niet is begonnen om waterveiligheid en waterkwaliteit.'

MARK SLEGERS

Sinds 2,5 jaar pionier in afval als grondstof met Rotterzwam en BlueCity010.
'Van koffieafval alleen al kunnen we tien producten maken, waarvan we nu vijf hebben ontwikkeld. Koffie is een van de grootste afvalbronnen in Nederland. Wij zien kansen en zeggen: Dat gaan we doen!'

DREES PETER VAN DEN BOSCH

Distributiepionier met Willem&Drees.
'Een woord klopt bij mij precies: onvoorwaardelijk. Dat je het echt moet doen. Dat jouw keuzes leiden tot de waarde die jij wil hebben.'

JAN WILLEM VAN DER SCHANS

Actie-onderzoeker duurzame voedselsystemen.
'Ik ben een boerenzoon in de stad. Iedereen zou op loopafstand landelijkheid moeten kunnen ervaren. De stad kan ons platteland worden.'

CORNÉ VAN LEEUWEN

Melkveehouder te Schipluiden.
'Het is belangrijk te beseffen dat de wereld groter is dan Zuid-Holland en dat de boterham van melkveehouders vooral in China verdiend wordt.'

JAN DIEK VAN MANSVELT

Voorzitter stichting Down2Earth.
'Ik wil opwenteling in plaats van afwenteling. Eet de grond gezond.'

THEO VULINK

Secretaris Fedecom.
'We moeten veranderen wat we belonen... Er zijn volkeren in Azië waar je een dokter betaalt wanneer je gezond bent, niet wanneer je ziek bent. Dat verandert alles.'

GERTUS SAUVAGE

Pionier, dwarsdenker vanuit wereldperspectief.
'Vier koeien op honderd vierkante meter schaarse grond met een beetje zonlicht en wat gras produceren melk: dat kan veel handiger...'

BERT VOLLERING

Boer, eventmanager, allround bestuurder en adviseur met een modern melkveebedrijf, Landleven, te Waarder. Bert is actief betrokken bij de Woerdense kaas- en streekmarkt: boerenmarktstad.
'Tussen 1996 en nu zijn we van een draadjestelefoon naar iPhones en smart-koeienhalsbanden gegaan. Van nu naar 2036 is net zo'n traject. Gaan we mee of zeggen we: ik hoef niet, het is wel goed zo?'

HANS KOOT

Aanvoerder van het transitieteam Duurzame Landbouw in Zuid-Holland.
'Vanaf 2015 zijn we bij de provincie bezig met de ontwikkeling naar een duurzaam landbouw- en voedselbeleid. De landbouw verandert en wij vroegen ons af: wat betekenen die veranderingen voor ons beleid? Dat zijn we gaan verkennen, met als doel: samen een flinke sprong maken richting duurzame landbouw. Een aantal dialoogsessies leidde tot de ambitie om de landbouw te verduurzamen: samen voor een sprong naar duurzame landbouw. Wat we hier nu doen is verder werken aan die sprong.'

HET TRANSITIETEAM DUURZAME LANDBOUW IN ZUID-HOLLAND

Provincie Zuid-Holland
Hans Koot
Jaap Halbersma
Lucas Mutsaers
Astrid Vriezen
Menko Wiersma
Varsha Pherai

Bureau Meneer de Leeuw
Pepik Henneman
Jantine Wijnja
Hedwich van der Steen

> We willen zelf uitproberen wat onze nieuwe rol als provincie kan zijn: het stimuleren, faciliteren en ondersteunen van duurzame innovatie in de beginfase.

Hoe kun je afval gebruiken als grondstof,
en wanneer gaan wij ons grondstoffen-afval op waarde schatten?

Mark
Afvalpionier

STAP RICHTING EEN ZUID-HOLLANDS VOEDSELBELEID?

Dit Zuid-Hollandse voedselfamilieverhaal kunt u lezen als een eerste creatieve verkenning van de transitie naar een expliciet Zuid-Hollands voedselbeleid voor een ecologisch houdbaar, gezond en robuust voedselnet.

De inzichten, interventies en toekomstbeelden kunnen worden begrepen als een lokale invulling en inkleuring van het veerkrachtige voedselnet waar de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (hierna: WRR) toe oproept in haar rapport 'Naar een Voedselbeleid,' en waar op dit moment een begin mee wordt gemaakt. De WRR moedigt een omslag aan van een landbouwbeleid naar een voedselbeleid dat rekening houdt met verschillende waarden en werkelijkheden – en dus niet alleen de economische waarde van vrijhandel die nu het agrofoodcomplex domineert. De WRR vraagt om het expliciet formuleren van een voedselstrategie waarin heldere keuzes zijn benoemd vanuit een bredere afweging van ecologische houdbaarheid, gezondheid en robuustheid van het voedselnet, en dan zowel in productie als consumptie. Zij benadrukt de noodzaak om de veranderende machtsverhoudingen in ogenschouw te nemen en om ook te letten op de rol van niet-agrarische spelers (banken, verwerkende industrie, supermarkten) en consumenten. De WRR roept op tot het creeren van maatschappelijke initiatieven door te voorzien in de informatievraag en door regels tijdelijk te ontheffen zodat er ruimte ontstaat om te kunnen experimenteren. Zij ziet een permanente uitwisseling van kennis en ervaring als voorwaarde om met verhoogd leervermogen en adaptiviteit een veerkrachtig voedselnet te laten ontstaan.

Wij hopen met onze Zuid-Hollandse voedselfamilies en met de zienswijze, de toekomstbeelden en de aanbevelingen die wij in deze concept transitieagenda beschrijven Zuid-Holland een stapje dichterbij *een ecologisch houdbaar, gezond en robuust voedselnet* te brengen.

DEEL 1

HET ONTSTAAN VAN EEN AGRO-GROEIREGIME IN EEN STADSMAATSCHAPPIJ

Om weten waar je als voedselfamilie heen wilt gaan, is het goed om samen te begrijpen waar je nu bent! Om samen te begrijpen waar je nu bent is het goed om weten waar je vandaan komt.

ZUID-HOLLAND ALS LANDBOUWPROVINCIE

ONS VOEDSELLANDSCHAP KOMT VOORT UIT ONZE GROND

In het zuidwesten van Zuid-Holland vind je zeeklei, waarop akkerbouw goed gedijt. De opbrengst bestaat vooral uit uien, aardappels, granen en bieten. In het Westland is de grond zandiger en er staan kassen voor de teelt onder glas. Veen kenmerkt het oosten, daar grazen vooral veel koeien. De veeteelt is vooral extensief. Koeien staan meer dan gemiddeld in de wei en worden iets ouder dan elders in het land. En akkerbouwers hebben de grond relatief vaak zelf in bezit. Zuid-Holland grenst aan zee en ligt in een vruchtbare rivierdelta. De zee brengt mogelijkheden en uitdagingen: Rotterdam is een wereldhaven en maakt zo van de provincie een gigantisch voedselknooppunt. Maar de zee brengt ook verzilting met zich mee. Bodemdaling is met name in de veengebieden een probleem.

Het landbouwareaal krimpt...
Dat gaat in Zuid-Holland harder dan elders in Nederland. De omvang van de landbouwgrond daalde de afgelopen 35 jaar met bijna 18 procent, gemiddeld 812 hectare per jaar. Er is nu nog 127.000 hectare landbouwareaal.

... toch zijn we voedselknooppunt van de wereld!
Rotterdam is één van de grote voedselknooppunten ter wereld, en de grootste haven van Europa. Met een overslag van meer dan 10 miljoen ton 'agribulk' per jaar. Zo draait Zuid-Holland mee als belangrijke schakel in een mondiale voedselketen die producenten en consumenten van over de hele wereld met elkaar verbindt.

In een hoogproductief land
Nederland is hoogproductief op wereldschaal. We staan bekend om onze goede opbrengsten per hectare en per koe. In 2011 schreef Emiel Wubben, onderzoeker aan Wageningen University & Research Centre: 'De agrarische productiviteit van Nederland ligt vijf keer hoger dan het Europees gemiddelde.' Dat wijt hij onder andere aan de glastuinbouw (rapport: 'Groeien over Grenzen'). Stond de gemiddelde melkproductie in de wereld in 2014 op 107 kilo per bevolkingshoofd, in Nederland was dat meer dan 750 kilo. En internationaal onderzoek noemt

Nederland het beste voedselland ter wereld, met het meest gevarieerde, gezonde, betaalbare en voedselrijke voedsel *(bron: Oxfam Novib, 2014).*

1000 CULTUREN EN EEN MELKSOMMELIER

Als je door Zuid-Holland fietst, ruik je tajine en hutspot. In onze provincie wonen ongeveer drieenhalf miljoen inwoners, waarvan meer dan twee derde in de stad. De dichtheid varieert van twaalf mensen per voetbalveld in de Haaglanden tot minder dan één per voetbalveld in Goeree-Overflakkee. De stad keert het platteland, en andersom. In Rotterdam voel je je wereldburger. In Korendijk is het alsof de stad niet bestaat. Een metropoolregio waar je je laarzen vies kunt krijgen. Waar je ook bent, overal bevindt zich wel ergens water in je blikveld.

Hoe krijg je je tomaat bij de buurman?
Vanuit zijn kas in Pijnacker ziet tuinbouwer Ted het altijd levendige Rotterdam liggen. In een topweek oogst hij 350 ton tomaten. Maar zijn tomaten krijgt hij deze stad haast niet in. Het lijkt erop dat wij ons systeem zo hebben ingericht, dat het eenvoudiger is een tomaat van Pijnacker naar China te krijgen dan naar Katendrecht. En de tomaten in de buurtsuper van Katendrecht? Die zijn waarschijnlijk uit Spanje overgekomen. Hoe kan dat?

EEN KRAAMKAMER VAN LOKALE INITIATIEVEN

'De boer kan leren van de blik van de stedeling,' zegt biologische boer Arie. 'Andersom ook,' zegt stadskind Huibert. Zuid-Holland is een kraamkamer van lokale initiatieven die zich richten op het verbinden van producenten en consumenten in de buurt, of op duurzame productie. HoekscheWaardse Telers, Rotterzwam, Rechtstreex, Natuurlijk Voorne-Putten, Willem & Drees, Rotterdamse Oogst, Groene Hart Kloppend Hart, Uit je Eigen Stad, Veenwouden Innovatie Centrum: dit is maar een kleine greep uit het grote aanbod aan initiatieven en bewegingen. Maar ondanks al die initiatieven blijft het aandeel lokale duurzame voeding laag in kwantiteit: zij beslaat minder dan 20% van onze voedselvoorziening. Hoe kan dat?

Elke inwoner in Zuid-Holland produceert voor 1100 mensen voedsel. In Shanghai is het andersom.

DE GEMIDDELDE ZUID-HOLLANDSE BOER?

Dé gemiddelde Zuid-Hollandse boer bestaat niet...
Dik produceert met zijn vennoten 20 miljoen kilo aan voeding per jaar. Samen zetten zij alles op alles om hun carbon footprint neutraal te krijgen. Arie is begonnen als 'gangbare' boer maar overgestapt op bioboeren omdat de gangbare praktijk van de melkpoederexport hem tegen de borst stuitte. Op zijn multifunctionele boerderij kunnen stedelingen parttime aan de slag en is net een kinderopvang geopend. Joyce vraagt zich af hoe de geur, kleur en beleving van de bloemen die zij kweekt voelbaar kan worden gemaakt in de schappen, om zo emotie terug te brengen. De gemiddelde Zuid-Hollandse boer bestaat niet. Misschien bestond hij dertig jaar geleden. Inmiddels zijn er veel manieren om een agrarisch bedrijf in te richten. Wel zijn er gangbare praktijken, waar haast iedereen wel op één of meerdere punten van afwijkt.

... maar heeft wel een familiebedrijf
Het gros van de landbouwbedrijven is nog steeds een familiebedrijf. De grote meerderheid van de boeren heeft zijn of haar bedrijf overgenomen van een eerdere generatie en hoopt het door te geven aan een volgende – al is opvolging een nijpend probleem.

'IK BEN EEN GEMIDDELDE BOER'

Zoals Nils den Besten het vertelde: 'Ik ben een gemiddelde boer. Mijn opa was een gemiddelde boer, mijn vader ook. Maar wat gemiddeld is verandert steeds. De gemiddelde boer van nu is veel verder gespecialiseerd dan die van twee generaties terug. Als ik kijk naar de toekomst, zie ik de diversiteit terugkeren. Als mijn dochter straks boer is, gun ik het haar dat het niet meer draait om "meer" maar om "anders". Ik heb anderen nodig om die draai te kunnen maken; het begint niet bij mij alleen.'

Familiebedrijven hebben een eigen dynamiek. Je kunt op elkaar terugvallen en moet je af en toe aan elkaar ontworstelen. Je weet dat je opa het anders deed dan jij. Je bent benieuwd hoe je kleinkind het in de toekomst zal doen. En het is belangrijk dat hij of zij het dan nog steeds goed kan hebben.

Boer zijn is veel meer dan economisch produceren

Je werkt met levende dingen: dieren, planten, organismen. En je levert voedsel: de basis waarop ander leven weer doorgroeit. Verantwoordelijk werk. Neem veehouder Barend. Zijn passie is het maximale uit koe en akker halen. En van daaruit is het logisch om heel goed te willen zorgen voor je dieren. Barends basis is de koe: zonder haar wil hij niet op de foto. 'Als de koe het goed heeft, heb ik het goed.'

In een familiebedrijf geef je wat je kan en neem je wat je nodig hebt.

Als je met vee werkt, wil je dat het goed gaat. Net als met kinderen.

In een familie moet je soms vechten en schoppen om het anders te doen.

WAT LIGT ER OP HET BORD VAN DE STADSMAATSCHAPPIJ?

Wat gebeurde er in de twintigste eeuw in relatie tot wat nu op ons bord ligt? Landbouw en voedselproductie veranderen van iets waar velen bekend mee zijn in een specialistische bezigheid. Een blik op de ontwikkelingen van de afgelopen jaar...

Wie varkens voert ziet varkens staan

Aan het begin van de eeuw waren meer mensen betrokken bij landbouw. Tot aan de Tweede Wereldoorlog stond op elke paar hectare in Zuid-Holland een boerderij, en met de productie van die boerderij voorzag een aantal mensen in hun levensonderhoud. Tussen 1950 en 2013 gebeurt er iets bijzonders in heel Nederland: het aantal hectare grond per bedrijf vervijfvoudigt terwijl het aantal werknemers per bedrijf halveert en het aantal bedrijven keldert van 410.000 naar 67.000.

Wat groeit blijft groeien, wat krimpt wordt kleiner

In de twintigste eeuw groeien eerst de steden uit hun voegen. Zo groeit Den Haag van 180.000 inwoners in 1895 naar 450.000 in 1933, en Rotterdam van 160.000 in 1880 naar iets boven de 500.000 in 1920. Na de Tweede Wereldoorlog worden grote gemeenten en 'groeikernen' aangewezen als overloop voor steden. Zo verstedelijkt een deel van het platteland, terwijl in veel landelijk gebied de krimp inzet.

De boer kan leren van de blik van de stedeling.

Van een web naar een keten

Dit betekent dat aan het begin van deze eeuw meer mensen in een omgeving woonden waar landbouw plaatsvond. Daardoor wisten zij hoe landbouw eruit zag en wat het met zich meebrengt. Meer mensen zagen worteltjes groeien en rooiden zelf weleens een aardappel. Ze hadden het varkentje dat op hun bord lag misschien zelf een keertje gevoerd – of het op zijn minst letterlijk 'zien staan.' In kleinere gemeenschappen met kortere lijntjes was voedselproductie automatisch een onderdeel van het web. Met het letterlijk doorsnijden van die banden door de toenemende scheiding tussen stad en platteland, wordt eten anoniem. Je koopt of ruilt het niet meer bij de producent maar via een tussenhandelaar. Als je de boer niet kent, is het misschien niet zo belangrijk of hij wel een eerlijke prijs krijgt. Als kipfilet enkel een roze structuurtje onder cellofaan is, hoef je er ook niet zuinig op te zijn.

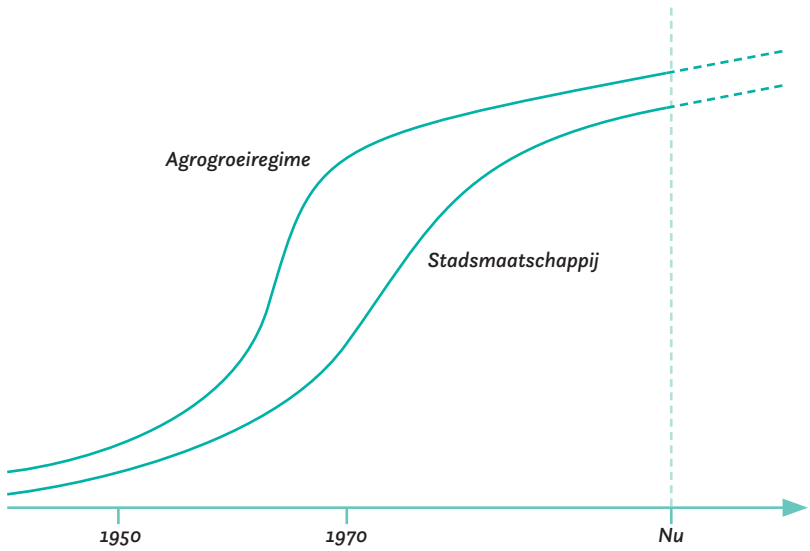

Afbeelding 1
Agrogroeiregime en stadsmaatschappij

Waar ik voor sta is: gewoon beginnen.
Niet wachten maar doen.
Daar kunnen we elkaar in ondersteunen.

Deborah
Imker

1890

1920

INTERMEZZO: VAN 1860 NAAR 2010

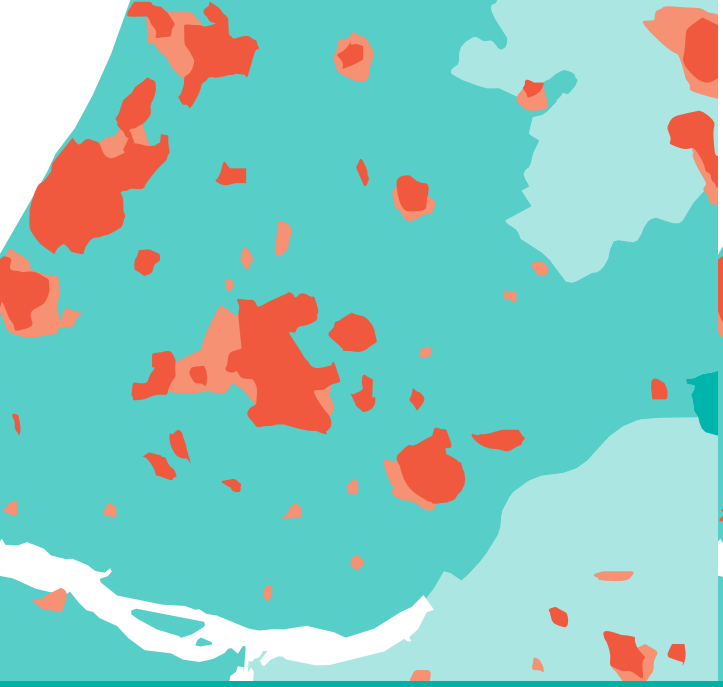

1980

2010

Mijn familie zit sinds 1500 in de landbouw. Eerst bij Loosduinen. Vlak na de Tweede Wereldoorlog kwam de eerste kas...

VAN NOOIT MEER HONGER NAAR AGRO-GROEIREGIME

Om onze huidige gangbare landbouwpraktijken te begrijpen, moeten wij terugreizen in de tijd. Naar de hongerwinter tijdens de Tweede Wereldoorlog. Die crisisperiode, gecombineerd met nieuwe mogelijkheden dankzij modernisering en industrialisatie, heeft een omslag op gang gebracht die onze landbouw radicaal transformeerde.

Nooit meer honger

Na de Tweede Wereldoorlog is het voedselprobleem nijpend. Met de hongerwinter vers in het geheugen wordt het eerste Europese landbouwbeleid vormgegeven, onder invloed van sterk beleid van Sicco Mansholt. We willen niet alleen onszelf, maar het liefst de hele wereld voeden. Modernisering helpt ons daarbij. Landbouw wordt een wetenschapstechnologisch complex. Bedrijven worden groter, efficiënter, meer mechanisch. Opbrengsten stijgen spectaculair.

Melkplas en vrijhandelsregime

In de jaren tachtig zijn de opbrengsten zo sterk gestegen dat quota worden ingesteld. Het is niet langer slim om alles maar te produceren wat wij kunnen produceren. Toch blijft het verlangen naar groei, hogere opbrengsten en meer efficiëntie leidend in de gangbare landbouw. Ondanks dat de wereldvoedselproductie verdrievoudigt blijft Europa nog lang een tegen de grillen van de wereldmarkt beschermde enclave, maar in 1995 komt ook de landbouw onder het liberale vrijhandelsregime te vallen.

Wij hebben een wereld gecreëerd waarin kostenefficiëntie de boventoon voert.

WERELDWIJDE KOSTPRIJSKETENS

Tussen 1950 en 2013 vervijfvoudigt het aantal hectare grond per bedrijf. Illustratief voor de stijging in opbrengst is de stijging in de hoeveelheid melk die een koe geeft in een jaar: van 3259 kilo in 1930 naar 7800 kilo in 2016.

Een greep uit de veranderingen elders in de keten
'De opkomst van destijds gloednieuwe technologie als de koelkast of de diepvries veranderde de verhouding van de consument tot zijn voedsel. De transportrevolutie maakte tegelijkertijd uitgebreide distributiesystemen mogelijk waardoor voormalige kruidenierswinkeltjes veranderden in steeds grotere zelfbedieningszaken met een steeds uitgebreider assortiment. Begin vorige eeuw had de Zaanse kruidenier Albert Heijn nog maar vijf winkels. In 2014 is het concern met ruim 850 winkels en een marktaandeel van bijna 34 procent de grootste supermarkt van Nederland' *(uit: 'De boer versus de supermarkt'. De Groene, 25 februari 2015)*.

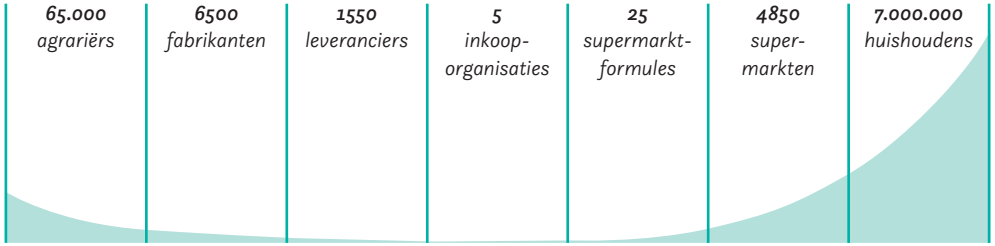

Afbeelding 2
De keten van producent naar consument.
(Op basis van 'De Bosatlas van het voedsel', Noordhoff uitgevers Groningen, 2014)

Via een paar veilingen, distributeurs en tussenhandelaren reist een product van de individuele producent naar de individuele consument.

KENSCHETS AGRO-GROEIREGIME

Doen
Schaalvergroting
Productiemaximalisatie
Kostenefficiëntie
Hoge investeringen
Subsidies

Denken
De wereld voeden
Groei is goed
Economische waardering
Techniek kan alles
Individualisme

Organiseren
Lange mondiale ketens
Machtsconcentratie
Verkokering
Strikte ruimtelijke ordening

DE DROOM BEREIKT

Waar een klein land groot in kan zijn! Nederland is wereldwijd de tweede exporteur van agro- en foodproducten, en brood is nog nooit zo goedkoop geweest. De droom 'nooit meer honger' is voor onszelf in elk geval bereikt. Is export de nieuwe drijfveer geworden van de manier waarop wij onze landbouw organiseren?

Ons voedsel is in overvloed beschikbaar tegen historisch lage prijzen. De keuze aan producten is enorm, de voorraad lijkt oneindig. We kunnen eten wat we willen wanneer we willen, en we kunnen er blindelings vanuit gaan dat het veilig is. Nederland is een wezenlijk knooppunt in een wereldwijd voedselnet. We zijn wereldwijd gezien de tweede exporteur van agro- en foodproducten, voor een belangrijk deel dankzij doorvoer. We exporteren de helft tot twee derde van onze veehouderijproducten (vlees, zuivel, eieren) en een deel van onze akkerbouwproducten. We exporteren niet alleen onze producten, maar ook onze kennis. Kennis die we hebben ontwikkeld dankzij een innovatief en internationaal gerenommeerd wetenschapstechnologisch complex. Met 80 miljard aan export van agrarische producten in 2014 vormt het agrofoodcomplex een belangrijk deel van onze economie.

DE PRIJS VAN BROOD

Tussen 1800 en 1950 konden de brooduitgaven oplopen tot wel 50 procent van het inkomen. Een ongeschoolde arbeider moest in 1850 drie uur werken voor een kilo brood. Vandaag de dag is dat enkele minuten. Tegenwoordig gooien we het ook gewoon weg als het een paar dagen oud is.

(bron: Trouw, de psychologie van de broodprijs, 21 februari 2008)

Het eten in Nederland is steeds goedkoper geworden. De nadruk ligt op prijs. Dat is een blokkade. Er zijn maar weinig mensen die hier beter van worden. Hoe zorgen wij voor een vitale, veerkrachtige voedselproductie?

Tussen 1996 en nu zijn we van een draadjestelefoon
naar iPhones en smart-koeienhalsbanden gegaan.
Gaan we mee naar 2036 of denken wij: het is wel goed zo?

Bert
Melkveehouder

DOORGESCHOTEN AGRO-GROEIREGIME

De droom die we hadden is bereikt maar het achtergrondplaatje is veranderd. Groei is niet meer altijd leuk of een keuze. De druk om mee te doen aan het prijsvechten eist zijn tol op alle niveaus, van persoonlijk tot mondiaal. Wij krijgen steeds helderder op het vizier hoe hoog die tol is: de gangbare wegen van nu leiden op termijn naar een wereld die niemand echt graag wil.

Soms moeten wij tegen onze waarden in handelen

Binnen de huidige gangbare kostprijsbulkstrategie doen wij soms dingen waar we zelf eigenlijk niet achter staan. De één voelt zich gedwongen om willens en wetens zijn grond uit te putten. De ander verkoopt onder de kostprijs. We behoren tot de mondiale top maar draaien mee in een systeem waarin wij ons hoofd niet boven water kunnen houden zonder subsidie. Milieudruk neemt doe en biodiversiteit neemt af. Dat besef doet pijn.

EMOTICONS

Zoals Joyce het vertelt: 'Zoals ik het nu zie, hebben wij een wereld gecreëerd waarin kostenefficiëntie de boventoon voert. Wij slopen zoveel mogelijk kosten uit bedrijven en willen alles 'lean and mean' organiseren, en vergeten om te kijken naar waar en hoe wij waarde toe kunnen voegen. Sociaal vinden wij het al heel wat als we elkaar via een emoticon laten weten hoe wij ons voelen. Als je dit terugbrengt naar hoe wij handel drijven zie je deze emotionele kaalheid ook heel duidelijk. Ik pleit ervoor om de emotie en de toegevoegde waarde terug te brengen...'

Er bestaat wantrouwen tussen producent en consument
Bewoners en agrariërs zijn in de huidige stadsmaatschappij vaak gefragmenteerde uiteindjes van een lange keten. Zij staan in de meeste gevallen niet rechtstreeks met elkaar in contact. Zo wordt het ingewikkeld om je tomaat naar de buren te krijgen en ontstaat wederzijds wantrouwen. 'Consumenten zeggen dat ze tegen intensieve veeteelt zijn maar kopen toch het goedkoopste vlees.' 'Zelfs als er een keurmerk op staat weet je niet wat je koopt, want er zijn belangen in het spel waar ik als consument geen zicht op heb.'

Voedselvervreemding
Is een bulkkomkommer altijd een slechte komkommer? Wat houd je ook alweer in stand wanneer je een plofkip koopt? Is broccoli nog steeds gezond? De efficiënte keten die zorgt dat de stedeling alles kan kopen zonder contact met de producten heeft bijwerkingen. Zoals voedselvervreemding en voedselstress.

Afwenteling wordt niet mee afgerekend
En wordt daardoor in het huidige model eerder aangemoedigd dan aangepakt. Want die bulkkomkommer is waarschijnlijk in elk geval goedkoper...

Van 10 naar 100 koeien is een droom, van 100 naar 1000 een nachtmerrie.

Msschien is communiceren wel onze grootste opgave.

Ik dacht één ding zeker te weten: broccoli is de gezondste groente. Maar dat schijnt alleen zo te zijn als die van gezonde rijke aarde komt...

GEVOLGEN VAN EEN DOORGESCHOTEN AGRO-GROEI-REGIME

Het aantal bedrijven loopt terug, net als de werkgelegenheid
Het aantal agrarische bedrijven in Nederland daalde van 410.000 in 1950 tot 67.000 in 2013. Het aantal werkenden in de agrarische sector in Nederland is gehalveerd.

De milieudruk neemt toe
Met de productietoename neemt ook het gebruik van meststoffen en gewasbeschermingsmiddelen toe. De landbouw draagt voor meer dan 90% bij aan de emissie van ammoniak in Nederland en levert zo een belangrijke bijdrage aan de verzuring en vermesting van bodem en water.

Biodiversiteit neemt af
In vergelijking met de situatie rond het jaar 1700 daalde de biodiversiteit in Nederland tussen 1900 en 2010 van ongeveer 40% naar 15%. Dat is aanzienlijk minder diversiteit dan het Europees gemiddelde van bijna 50%. In Nederland is intensief landgebruik de grootste veroorzaker van de terugloop in de biodiversiteit.

(bron: Compendium voor de Leefomgeving: CBS, PBL, Wageningen UR (2016). Biodiversiteitsverlies in Nederland, Europa en de wereld, 1700-2010. www.compendiumvoordeleefomgeving.nl)

Het is tijd voor een 'True Price' model. Tijd om te stoppen met het voordelig maken van afwenteling.

KENSCHETS DOORGESCHOTEN AGRO-GROEIREGIME

Doen
Onder de kostprijs verkopen
Milieudruk opvoeren
Biodiversiteit onderdrukken
Leven als product
Bijsturen met verduurzaming

Denken
Groei als enig advies
Voedselvervreemding
Machteloosheid
Wantrouwen

Organiseren
Financiële belangen zijn leidend
Anonieme en dure mondiale ketens
Machtsconcentratie in het 'dunne deel' van de keten
Isolatie
Afwenteling

Mijn neef moet de bodem slecht behandelen om als boer te overleven. Daar zit een groot pijnpunt.

BIJSTUREN MET VERDUURZAMING

Als wij naar de toekomst kijken dan is de huidige manier van produceren niet houdbaar. Dat besef zet veel koplopers en pioniers aan tot actie.

Ted heeft samen met zijn broers een aardwarmtebron geslagen om zijn tomaten toekomstbestendig te kunnen produceren. Arnout experimenteert op een deel van zijn grond met bodemherstel. Drees probeert terrein te winnen voor streekproducten in de supermarkt, Rachelle werkt aan herstel van de verbinding tussen producent en consument. Zo worden in talloze grote en kleine initiatieven in Zuid-Holland beweging gemaakt richting een groene toekomst waarin wij elkaar aankijken en trots kunnen blijven op wat wij doen. Dik werkt aan het reduceren van zijn carbon footprint. Hij voorziet dat hij in de toekomst waterstoftractoren gaat gebruiken. Met het rotatieschema dat in de Hoeksche Waard wordt gebruikt blijft de grond gezond. Met een export van 99% van zijn producten houdt hij zijn bedrijf economisch gezond. Hij voorziet spanningen omdat in de toekomst chemie en landbouw in competitie met elkaar staan.

Ook vanuit de overheid is verduurzaming een speerpunt via stimulerende maatregelen en milieu-eisen.

We staan aan het begin van duurzame innovatie.
We gaan echte verandering brengen. In de hele keten.

EN WAT NU ALS BIJSTUREN NIET GENOEG IS?

Wij zijn onderdeel van een groeimodel en een economische structuur waarvan wij weten dat de huidige gangbare praktijken niet houdbaar zijn op de lange termijn. Wij kennen veel innovatieve initiatieven die proberen bij te sturen richting een duurzamere voedselvoorziening. Maar is bijsturen wel voldoende?

Wat als we de betekenis van groei veranderen? Groei in zorg voor elkaar, in samenwerking, in kwaliteit van producten.

De tijd is rijp. We staan op een kantelpunt. Ook grote bedrijven zien dat het moet. Ik zie overal verandering.

RECHTSTRECX
PAUL TREDE

Hoeveel mensen moet je bereiken om verschil te maken?

Rachelle
Ketenpionier

INTERMEZZO: NIEUWE FAMILIES

Misschien kan het denken in nieuwe voedselfamilies ons helpen om tot een doorbraak te komen: waar het in het agro-groeisysteem gangbaar was om je vooral op geld te richten, richt je je in nieuwe voedselfamilies primair op mensen en relaties.

In alle omwentelingen van de afgelopen 100 jaar zijn families een constante factor. Land- en tuinbouwbedrijven waren en zijn in overgrote meerderheid familiebedrijven.
Zij dragen de kennis van soms meer dan 14 generaties in zich. In verhalen, ervaringen en herinneringen. Nadenken over de gevolgen van wat jij doet voor volgende generaties wordt heel normaal. Je werkt samen op basis van vertrouwen.
Traditioneel gezien staat bloedverwantschap aan de basis van een familie, maar anno 2016 zijn er meer vormen van verwantschap waardoor wij langdurige banden met elkaar kunnen aangaan.

Wat gebeurt er als wij de huidige primaire producentenfamilies uitbreiden met iedereen die invloed heeft op de voedselvoorziening en dat op de schaal van Zuid-Holland?

Kunnen wij nieuwe families maken die naar buiten gericht en open source zijn?

In mijn voedselfamilie van de toekomst gebruiken we de 3D-printer maar al te graag en gaan wij terug naar echte relaties en producten met emotie.

DEEL 2

GEVANGEN IN EEN AGRO-GROEIREGIME?

Dit zijn de zorgen die wij als voedselfamilie met elkaar delen.

INTERMEZZO: 2036 - HET WORDT STIL OP HET ZUID-HOLLANDSE PLATTELAND...

Wat vrezen wij dat er gebeurt als er niets verandert in de gangbare manieren van doen, denken en organiseren en als wij de wetmatigheden van een agro-groeiregime verder doortrekken zonder bijsturing?

1 MEI 2036.
HET IS STIL OP HET ZUID-HOLLANDSE PLATTELAND...

Slechts 15 boeren bewerken al het Zuid-Hollandse akkerland. Zij zijn in dienst van THE DUTCH AGROFOOD COMPANY. Dit bedrijf is eigenaar van de 50.000 hectare Zuid-Hollandse landbouwgrond die is overgebleven. 51% van deze joint venture is in handen van Aziatische investeringsfondsen. Net als alle andere business units produceren ook de business units HOEKSCHE WAARD, ALBLASSERWAARD, en MIDDEN-DELFLAND via dit handelsbedrijf voor de wereldmarkt. Vraag en aanbod, distributie en productie zijn verder geoptimaliseerd waardoor zo goedkoop mogelijk geleverd kan worden aan de hoogste bieder wereldwijd. Wanneer een product of gewas niet loont wordt de productie stopgezet. Het land wordt dan chemisch geparkeerd totdat het weer loont om het te activeren. Zuid-Holland is uitgegroeid tot een toonaangevend industrieel agrofoodcomplex dat volledig op de wereldmarkt is georiënteerd. Van overal ter wereld komen experts kijken naar ons industriële voedsellandschap.

1 MEI 2036.

100% WERELDWIJD VERWERKT, 100% LOKAAL VERPAKT EN VERMARKT

Bewoners van Zuid-Holland zijn voor hun basisvoeding totaal afhankelijk geworden van gespecialiseerde toeleveranciers – net als andere Nederlanders overigens. Deze voedselmarketing-organisaties verwerken in hun foodprocessing labs de basisbestanddelen van voeding die zij wereldwijd gesourcet hebben. Alles op maat, voor locale nichemarkten. Proteïneprinters draaien op volle toeren in volledig geautomatiseerde verwerkingsprocessen. In heel Europa heeft een nieuwe generatie kant-en-klaarproducten enorme opmars gemaakt. 90% van het aanbod van supermarkten en andere foodmarketingservices bestaat uit kant-en-klaarproducten in kleine porties, zoals energierijke snacks met gezondheidsbevorderende bestanddelen. Europese wetten zijn verder aangescherpt en dwingen de strengste veiligheidsnormen en gezondheidsprotocollen af. Normen en protocollen die ontwikkeld zijn voor en door sterk geïndustrialiseerde en geautomatiseerde foodprocessing- en foodlogistics-systemen.

DIT RAAKT DE KERN VAN ONZE ZORGEN

De transitieschets is misschien onvolledig en niet overal even genuanceerd; het kan zijn dat ons doemscenario niet meer is dan een naïeve opstapeling van ontwikkelingen. Toch raakt het de kern van de zorgen die wij hebben in onze voedselfamilie.

Wij hebben de kwaliteit van ons voedsel uit handen gegeven. Meer dan 80% van ons voedsel bereikt ons via lange internationale ketens, via een handjevol inkooporganisaties. We zijn eraan gewend geraakt dat anderen ons voedsel en de kwaliteit ervan organiseren. We rekenen erop dat verse groente en vers fruit dag in dag uit, jaar in jaar uit worden aangeboden tegen de laagste prijzen. Wij kijken er niet meer van op dat onze boeren met moeite het hoofd boven water houden. Wij hebben ons erbij neergelegd dat agrarische bedrijven hun beste producten en het grootste deel van hun productie moeten exporteren om levensvatbaar te zijn. We weten niet beter dan dat onze voedselvoorziening hoofdzakelijk voortkomt uit een aaneenschakeling van anonieme economische transacties waarbij iedereen zijn marge probeert te maximaliseren.

Wij zijn daar zó aan gewend geraakt, dat wij ons maar moeilijk kunnen voorstellen dat het echt anders kan...

...ook al weten wij dat onze voedselvoorziening deel uitmaakt van een wereldwijd kwetsbaar voedselweb.

...ook al weten wij dat onze voedselvoorziening draait op fossiele brandstof en juist heel gevoelig is voor klimaatverandering.

...ook al weten wij dat de vruchtbare bodem waar onze voedselvoorziening uit voortkomt verschraalt, daalt en afneemt.

...ook al weten wij dat onze voedselvoorziening ten koste gaat van de biodiversiteit die wij nodig hebben voor een robuust ecosysteem.

...ook al weten wij dat onze voedselvoorziening omwille van efficiëntie kwetsbaar is geworden voor ziektes.

...onze maatschappij lijdt onder ongezonde voedingspatronen.

INTERMEZZO: BEWUSTZIJNSCRISIS VOOR JAN

Bijen en mieren hebben zich aangepast aan hun leefomgeving toen die veranderde.

De systeemdenker uit onze voedselfamilie, Jan, herleidt de wereldproblemen tot vijf grote systeemcrisissen: water, voedsel, energie, financiën en klimaat. 'Je zou kunnen zeggen dat daar een hiërarchische gelaagdheid in zit. De basis is water en voedsel. Daar bovenop komt energie, financiën en klimaat. Water gaat over ons bestaansrecht, voedsel over groei, energie over creativiteit en dynamiek. Financiën gaat over structuur, klimaat gaat over systemen.' Als je vanuit die redenering oplossingen zoekt voor problemen, is het het meest logisch om te beginnen in de basis van je samenleving: je water- en voedselsystemen. En dat is in feite wat wij 'agri' noemen.
Maar er is een zesde crisis volgens Jan: de bewustzijnscrisis. We worden als burgers van deze wereld geconfronteerd met het feit dat er iets aan het veranderen is in de wereld. Als we die bewustwording door moeten, dan moeten wij de stap maken naar het volgende bewustzijnsniveau en van daaruit opnieuw naar de basis kijken: water en voedsel. Als westerse wereld en beleidsmakers maken wij die bewustzijnstap op dit moment niet. We benaderen het top-down, zonder ons ervan bewust te zijn dat de basis is veranderd. We proberen het klimaatprobleem op te lossen, het financieel stelsel te redden, zonder de veranderingen in de basis te zien.'

(Jan de Dood tijdens onze bijeenkomst in Zuidland op 10 maart)

OP ZOEK NAAR EEN NIEUWE BASIS

Wij zijn meer dan consumenten, producenten en intermediairs in een economisch systeem. En landbouw is meer dan handel of economie: het vormt de basis van onze voedselvoorziening, en voedsel vormt op haar beurt weer de basis van ons bestaan.
Wij weten en voelen dat onze basis kwetsbaar is en dat zij aan het veranderen is. Als voedselfamilie zijn wij op zoek naar nieuwe manieren van denken, doen en organiseren om in Zuid-Holland een basis te leggen voor een duurzame voedselvoorziening waarmee wij met vertrouwen de toekomst tegemoet kunnen treden.

Hoe kunnen wij het leuk en makkelijk maken om in Zuid-Holland te werken aan een toekomstbestendige voedselvoorziening? Hoe kan Zuid-Holland als voedselknooppunt op haar beurt bijdragen een veerkrachtig wereldwijd voedselweb?

WAT ALS WE DE POTJES OVERSLAAN?

Drees liet ons een foto van een jonge baby zien. 'Kijk! Het eerste wat deze baby te drinken heeft gekregen is moedermelk. En als er iets persoonlijk is, dan is het moedermelk. Dat gaat echt van mens tot mens. Het is eigenlijk heel vreemd dat de volgende stap een soort poeder wordt en dat baby's daarna meestal overstappen op potjes, en zo vervreemd raken van vers voedsel. Pas als ze 18 of 20 zijn gaan ze nadenken over verse groente en fruit...'

DEEL 3

ZUID-HOLLANDSE BASISECONOMIE

Stel je voor: het is 1 mei 2036 en het is gelukt...
Zuid-Holland heeft een nieuwe basiseconomie!

ALS JE EEN HELDERE DROOM HEBT
KRIJG JE MENSEN MEE

Het is 1 mei 2036 en het is gelukt: de negatieve spiraal van lokale en mondiale verschraling is doorbroken. Zuid-Holland heeft een nieuwe basis gelegd voor de voedselvoorziening van haar 4 miljoen inwoners. Dankzij de radicale Zuid-Hollandse vensterlandbouwpolitiek komt 80% van de versproducten uit het 100.000 hectare grote Nationaal Waterpark. In dat park kun je wandelen langs de glasananassen en zwemmen tussen de cranberry's. Deze producten vinden hun weg naar de supermarkten en foodservicecentra dankzij een fijnmazig lokaal distributienetwerk. Het park is eigendom van een drietal pensioenfondsen. Zij hebben het idee van een waardevast pensioen vertaald naar een gezond landschap met gezond eten. Het bemannen van de lichtgewicht elektrische distributievoertuigen en het meedoen in de voedselproductie in het waterpark zijn zowel geliefde als maatschappelijk gewaardeerde werkzaamheden van de basisloners in Zuid-Holland.

Ook de Megamakerstallen staan in direct contact met de stad. Iedereen kan daar opensource-experimenten opzetten met agritechnologie en bijzondere groentes verbouwen. De babypoeptomaten en andere groene makers-innovaties worden wereldwijd gekopieerd.

Al met al telen wij op deze manier 80% van ons 'basisvoedsel' – de etenswaren die het fundament vormen van onze maaltijden – in onze eigen provincie. Wij hebben een nieuwe basis voor ons voedsel en water. Zuid-Holland kent een robuust web van voedselfamilies en een bloeiende basiseconomie.

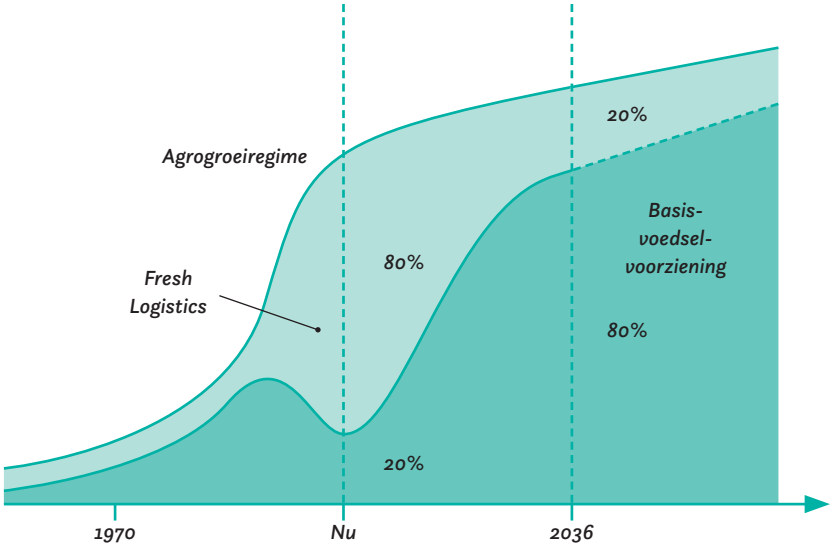

Afbeelding 3
Omslag naar 80% basisvoedselvoorziening

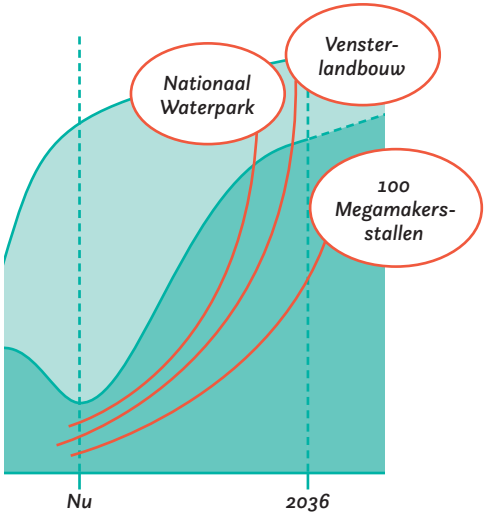

Afbeelding 4
Drie toekomstbeelden

TOEKOMSTBEELD
NATIONAAL WATERPARK ZUID-HOLLAND

Over de opkomst van Nationaal Waterpark Zuid-Holland
in een wereld waar een flesje zuiver water nu al duurder is dan
een flesje ruwe olie...

← Hans, waterparkbeheerder

TOEKOMSTBEELD
NATIONAAL WATERPARK ZUID-HOLLAND

Van	*Naar*
verboden terrein	waterveilig publiek goed
eigendom	eigenaarschap
traditioneel	klimaatbestendig
subsidie	basisinkomen
gereguleerd	op eigen risico
natuur	waterzuiverend groen
waardevast pensioen	waterparkpensioen

1 mei 2026, 15.45

Hans, een van de 10 waterparkmanagers, heeft net zijn ronde gedaan. Het water aan het Reeuwijkse Hout is weer van uitstekende kwaliteit. Zwemmen tussen de zilttolerante cranberry's is dus geen probleem. Straks liggen de cranberry's net als andere zilttolerante gewassen op loopafstand in schappen. Iedereen weet waarom deze producten alleen te vinden zijn in de speciaal daarvoor bestemde zone van de supermarkten: voor de versproducten uit het Waterpark gelden de industriële voedselwetten niet. Je mag je op eigen risico voeden met dit basisvoedsel van eigen bodem. Wel kan je elke productielocatie bezoeken, om met eigen ogen te zien hoe het wordt geteeld en kun je alle informatie die je maar wilt hebben via je smartwatch binnenhalen. En dat geldt voor alle producten uit het 100.000 hectare grote park.

Geen Zwitserlevengevoel, maar een waterparkpensioen.

Het kan in Zuid-Holland: we zitten in een prachtige rivierdelta met superklimaat.

Openwaterteelt is strafbaar
Het waterpark is wereldwijd beroemd geworden vanwege zijn ontwikkeling en toepassing van zoetwater-recycle-technologie in kassen. Het verbod op openwaterteelt heeft een golf van innovatie teweeg gebracht in de kasindustrie.

Ik zie kansen in infrastructuur. Als je een gebied als thema gaat zien, wordt alles anders. Dan moet je durven om echt een park te zijn!

Glasananas
Ook is in het park zichtbaar dat een verschuiving heeft plaatsgevonden van klimaatgebonden productieteelten. Energie is geen beperking: energie uit duurzame bronnen is volop aanwezig dus worden ananas en banaan in het park onder glas geproduceerd.

Eerste droomboeren beheren het nieuwe publieke goed
Het land is publiek goed geworden. Het eigendom is in handen van de Stichting Waterpark en is gefinancierd door een aantal pensioenfondsen. De gedachte is even simpel als baanbrekend: we investeren in een gezond landschap en dito eten voor een gezonde oude dag. Geen Zwitserleven, maar een waterparkpensioen.
Het grondoverdrachtsproces begon met de verkoop en ingebruikname van 10.000 hectare onrendabele gronden. Op deze verziltte drassige gronden was economische akkerbouw, veeteelt, sierteelt of fruitteelt onmogelijk. De eerste 10 van een reeks van 1000 droomboeren werden uitgedaagd om te pionieren met het concept waterpark. Ze

‘Water is wereldwijd de verbindende opgave. Nederland maakt met zijn integrale aanpak van waterschaarste, waterveiligheid, waterkwaliteit, logistiek en transport over de hele wereld het verschil. We zijn koploper, en dat past ons maar verplicht ook tot blijvend investeren en innoveren. In Nederland én in het buitenland. De Nederlandse kennis en kunde zijn uniek, ik zie volop kansen die nog beter internationaal te benutten.’

(bron: rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2015/03/12/henk-ovink-benoemd-tot-nederlands-eerste-watergezant)

ontvingen als eerste boeren in Nederland een basisinkomen om het nieuwe publieke goed in nauwe samenwerking met landschaps-, agro- en waterpioniers te ontwikkelen. Alle 10 ontvingen ze onvoorwaardelijk 10 jaar lang een basisloon.

De briefing voor de geselecteerde visionaire boeren is kort en krachtig

'In het waterpark wordt continu geëxperimenteerd met waterzuinigheid, waterkwaliteit en waterveiligheid. Het waterpark voorziet in gezonde basisvoeding voor de stad, het park is overal voor iedereen toegankelijk en nodigt uit om groen te beleven.' De geselecteerde boeren bepalen wat kan en wat het beste past... koeien of ander vee of juist akkerbouw, tuinbouw of mengvormen hiervan.

Water verbindt Zuid-Hollanders

Water is meteen ook de verbinding met de stad. Daar wordt sinds 2015 ook gepionierd met bouwen en verbouwen op het water. 80% van de stadsbewoners is lid van Stichting Waterpark. Vanuit stad en platteland zetten ze zich in voor hun polder als gidsen, snoeiers en plukkers. Daarnaast bepalen zij mee over wat in hun polder gebeurt en worden ze op de hoogte gehouden van de ontwikkelingen omtrent het Waterpark.

Water verbindt Zuid-Holland met de wereld

Zowel praktijkkennis over omgang met water als de agro-producten die via waterwegen en de Rotterdamse haven de wereldmarkt bereiken zijn waardevolle Zuid-Hollandse exportproducten.

Waterrijk agropark in de stad. Overal toegankelijk voor fietsers, wandelaars en zwemmers, en by the way: waterveilig, waterzuinig en waterzuiverend

TOEKOMSTBEELD
100 MEGAMAKERSTALLEN

De makersbeweging zet door en
kleurt groen in Zuid-Holland

← Arnout, makerboer van het eerste uur

TOEKOMSTBEELD
100 MEGAMAKERSTALLEN

Van	*Naar*
kopen	zelf maken
bulk	eten als medicijn
intellectueel eigendom	open source
academisch onderzoeken	al doende verkennen

1 mei 2036: Arnout en zijn broer Roeland hebben een duobaan! Dit hypercreatieve duo runt een Megamakerstal in het Zuidland. Beiden zijn makers. Arnout weet hoe je planten kunt maken, zijn broer weet hoe je dingen kunt maken. Arnout heeft gevoel van landleven, zijn broer voor het stadsleven. Ze bedienen Rotterdammers met food specials, geven cursussen, organiseren evenementen en nodigen mensen uit om bijzondere planten te telen en samen bijzondere voedselproducten te maken. Ook werken ze mee met de 'groene makersacademie'.

Zelf doen

Het is een basale impuls van ieder kind: 'Zelf doen!' En toch. Als je in 2015 aan een middelbare scholier vroeg 'Wat wil je worden?' was het antwoord vaak: ondernemer, leraar, marketeer... Zelden hadden de beroepen veel te maken met het zelf iets maken. Op gamemakers na. Na het spelen met Lego verdween het zelf iets maken uit beeld. Dat deden anderen, in andere landen. Toch herkende iedereen het plezier en de voldoening ervan! Dat plezier werd in de 21e eeuw herontdekt door een makersbeweging die via Fablabs en 3d-printers langzaam mainstream werd. Alsof iedereen aanvoelt dat een diensten- of kenniseconomie nooit helemaal los mag komen staan van het maken zelf...

Groene Arduino

In Zuid-Holland vindt een bijzondere crossover plaats wanneer een klein netwerk van Zuid-Hollandse boeren hun stallen leegruimt om plaats te maken voor agri makerspaces. Samen met Fablabpioniers experimenteren ze erop los. Net als in de Fablabs worden opensource hardware en software technologie toegankelijk gemaakt voor makers. Deze technologie wordt slim gecombineerd met

voedselverwerking en -productie, kennis en technologie. Wat kan de arduino betekenen voor het monitoren van groei of van grondkwaliteit? De eerste geautomatiseerde fermentatielabs zijn een groot succes. In de labs worden biologische materialen biochemisch omgezet met behulp van bacteriën, celculturen of schimmels. Zelfgemaakte gefermenteerde maaltijden worden een liefhebberij en een delicatesse.

Groene experimenteerzones

Terwijl het netwerk van Megamakerstallen zich uitbreidt, breiden ook de activiteiten zich uit. Er ontstaan verbindingen met stadslabs als BlueCity010, de Floating Farm, Urban Farmers... Agri en voedingskennis worden decentraal gedeeld, nieuwe kennis wordt ontwikkeld. Deze nieuwe manier van verkennen stuwt de science-in-transition beweging verder op. Academische kennisinstituten worden aangevuld met interdisciplinaire experimenteerzones waar geen hek omheen staat.

Elke vierkante meter is anders

Een teler in de Megamakerstal weet precies welke producten hij op welke vierkante meter wil telen; elk stukje wordt anders ingezet. Hij teelt niet alleen voedsel voor de stad, maar ook inhoudsstoffen voor de 3d-printers en raffinage. Als eventmanager zorgt hij voor het platteland als beleving en de worteling van productiekennis in de maatschappij.
Dankzij ict is hij aan de stad verbonden en weet hij steeds waar vraag naar is. En hij wakkert de diversiteit nog verder aan; hij is trendsetter, aanjagend en in staat om piepkleine porties te maken. Een ecomaaltijd voor de een, een grand cru menu voor de ander.

WAT IS EEN 'MAKER'?

De 'maker'-cultuur is een extensie van de doe-het-zelf beweging, maar dan gebaseerd op technologie en de hackercultuur. Ze richt zich op het creëren van nieuwe technologische toepassingen en mogelijkheden, en op het naar wens aanpassen van wat er al bestaat. Over het algemeen is de 'maker'-cultuur open-source: zo mag de geschreven software worden gelezen en bewerkt door anderen (in tegenstelling tot de gepatenteerde codes van veel grote bedrijven) en worden de 'bouwplannen' van ontdekkingen op zo'n manier met elkaar gedeeld dat iedereen ze na kan maken.

In 2036 kan je fulltime of parttime boer zijn
Een boer kan een student zijn die experimenteert met nanotechnologie in voedsel. Of een bedrijf dat samen een akker runt zodat je er drie dagen per week boekhouder bent en twee dagen per week verantwoordelijk voor de groente op het menu. De boer heeft geleerd van de blik van de stad; hij haalt het idee van uurloon naar zich toe.

De eerste Megamakerboer heeft zich aangemeld
Hij heet Ted en gaat in de proefkas van BlueCity010 tomaten produceren op gevulde babyluiers van afbreekbaar bamboe. Waarom niet? Luiers zijn heel geschikt om waterzuinig op te produceren. Menselijke uitwerpselen gebruiken als voedingstof mag nu niet. Maar het kan wel...

We gaan heel veel uitproberen.
We moeten op onze bek durven gaan.

TOEKOMSTBEELD VENSTERLANDBOUW

Stel je voor dat
80% van de Zuid-Hollandse basisvoedselvoorziening
uit Zuid-Holland komt...

← Drees, vensterlandbouwpionier

TOEKOMSTBEELD
VENSTERLANDBOUW

Van	*Naar*
bulk mondiaal	bulk lokaal
niche lokaal	niche mondiaal
mondiale keten	regionaal web
uitkering	basisloon
100% beschikbaar	dichtbij
voedselstress	rust

De geuzennaam Vensterlandbouw verwijst naar het politieke principe om van zo dichtbij mogelijk in het eigen basisvoedsel te voorzien. De populaire vensterbankplantjes uit de twintigste eeuw zijn hiervan het symbool geworden.

Markt van 6 miljard

Stel je voor dat 50% van het jaarlijkse Zuid-Hollandse voedsel van Zuid-Hollandse bodem komt dan hebben wij het over een markt van ± 6 miljard!* Dat is een enorme zakelijke kans. Wat eten we dan? Hoe gaan wij dan de bedrijven die leveren aan deze markt vormgeven? Wat zou het voor Dirk of Ted betekenen?

Gezond basisvoedsel van dichtbij

Rond 1900 wordt de eerste tomaat in Nederland achter glas geteeld. Honderd jaar later is Nederland wereldleider op het gebied van tomatenexport. Zuid-Holland exporteert dan jaarlijks bijna een miljard kilo tomaten.
In 2036 produceert Zuid-Holland nog maar 3.000.000 kilo normale tomaten, voor eigen consumptie. Dat geldt ook voor 80% van de

* De totale uitgaven aan eten en drinken is 56 miljard waarvan 35 miljard via supermarkten en 21 miljard via andere kanalen als tankstations en horeca. Op basis van het aantal inwoners in Zuid-Holland, 3,6 miljoen, kan je inschatten dat ongeveer 12 miljard aan eten en drinken wordt besteed in de provincie. Dat zou dus een markt van 6 miljard euro zijn als je uitgaat van het principe: wat van dichtbij kan doen wij van dichtbij.

andere 120 kg verse groente en fruit, 76 kg vlees en 107 kg zuivel die wij jaarlijks eten per persoon. Dit is een direct gevolg van de radicale voedselpolitiek die in Zuid-Holland sinds 2019 van kracht is. Onder het motto van gezond basisvoedsel van dichtbij kreeg vensterlandbouw de wind mee.

De voedselcommissaris is de beschermheer van deze vensterbankpolitiek

Hij/zij heeft opnieuw vergaande bevoegdheden gekregen om de basisvoedselvoorziening te waarborgen in tijden van crisis – en wij zijn ons gaan beseffen dat ons mondiale afwentelingssysteem een crisis is. In tijden van rust is de commissaris, als transitiemanager, verantwoordelijk om vernieuwing en sociale innovatie rondom deze politiek in goede banen te leiden.

Foodshed 2.0

De Venstervoedselpolitiek is geïnspireerd op de foodshed theory uit de 20e eeuw, maar kreeg een geheel eigen Zuid-Hollandse wending. In 2016 werden de harde uitgangspunten aangekondigd. Die brachten meteen een golf van innovatie teweeg. Bijzondere coalities van gevestigde en nieuwe spelers experimenteerden om de grenzen te verkennen tussen haalbaar en wenselijk nieuw gebruik van de 120.000 hectare landbouwgrond die het Zuid-Hollandse landbouwareaal toen bedroeg. De uitdaging was telkens om de lokale bevolking op korte en lange termijn in vers basisvoedsel te voorzien en daarnaast landbouwareaal vrij te houden om met speciale nicheproducten de wereldmarkt te bedienen. Eigenlijk precies het omgekeerde van wat eerder gebruikelijk was.

In 2016 werd de harde keuze als volgt geformuleerd: '80% van de Zuid-Hollandse basisvoedselvoorziening komt uit Zuid-Holland.'

Rust

We weten nu dat de invoering van deze simpele regel grote sociale, economische en ecologische gevolgen heeft gehad in de provincie. Maar in plaats van maatschappelijke onrust te veroorzaken, bracht de keuze voor een lokale basisvoedselvoorziening juist rust. Zelf verantwoordelijkheid nemen voor je voedsel en daarmee ook in directe verbinding staan met wat je eet, dat geeft voldoening.

Jongeren weten precies wat er gebeurt. Ze werken interdisciplinair en komen met bijzondere oplossingen. Hun hand heeft de pasvorm aangenomen van een mobieltje.

2016: behoefte aan een andere basis
De behoefte aan fijnmazige voedseldistributie om direct lokale versproducten naar lokale bestemmingen te brengen, ging gelijk op met het verlangen naar een nieuwe basiseconomie. Die twee versterkten elkaar. De eerste experimenten met het basisloon waren vervlochten met de start van het nieuwe distributiesysteem van de vensterbanklandbouw... De ontwikkeling van een vernuftige webgebaseerde verbinding tussen lokale vraag en lokaal aanbod in combinatie met de opkomst van ultralichte hybride elektrisch-en-mens-geactiveerde voertuigen zorgden net als het primaire voedselproductieproces voor nieuw betekenisvol werk.

2036: basisvoedsel, basiswerk, basisinkomen
In de vensterlandbouwmaatschappij heeft eenieder een basisloon en dat maakt het mogelijk om een werkweek te laten bestaan uit werkzaamheden van een heel verschillende aard. Wie zich drie dagen per week ingraaft in research of zich stort op het ontwikkelen van een nieuwe game heeft daarna waarschijnlijk behoefte aan het prikkelen van zijn zintuigen en aan sociaal contact. Velen roosteren zich dan ook in voor een middag aardbeien plukken of voor het langsbrengen van producten bij anderen. Voor veel mensen is het dagelijks bezoek van de voedselverzorger een sociaal moment waar zij naar uitkijken. En het is geen werk dus er loopt geen klok: wanneer de bezorger zin heeft, is er tijd voor een bakje koffie. De bewoners die actief zijn in deze zogenaamde bakfietseconomie krijgen veel maatschappelijke waardering voor hun dagelijkse bijdrage aan de basisvoedselvoorziening.

Aardbei-economie
In 2016 was het bijna niet mogelijk om vers geplukte smaakvolle aardbeien te vinden. Aardbeien kwamen toen vooral uit Spanje: die waren goedkoper. Maar deze aardbeien waren vooral geschikt voor wekenlang transport en opslag... en dat ging ten koste van de smaak. Lokale initiatieven, die met vrijwilligers toch vers geplukte aardbeien naar de consument wisten te brengen, werden in die tijd door de reguliere supermarkten gezien als oneerlijke concurrentie.
Tegenwoordig organiseert en motiveert elke supermarkt zijn eigen pool aan voedselnet-ondersteuners om lokale producten in de schappen te krijgen: zo weten zij veel vitale gepensioneerden te interesseren om deel te nemen aan hun lokale voedselweb.

Gezonde grond
De stabiele afzet zorgt voor rust. Er is nu tijd om het land te laten herstellen van de jarenlange verschraling. Elk jaar weer verbetert het bodemleven en de bodemstructuur met 1 à 2%. In 2026 is de Zuid-Hollandse broccoli de gezondste van de wereld.

Special foodlogistics
Zuid-Holland is nog steeds verbonden met de mondiale verslogistiek. De Zuid-Hollandse greenports, veilingen, distributiecentra en handelsorganisaties hebben zich gespecialiseerd in de invoer van producten die niet of moeilijk lokaal geteeld kunnen worden. De export is gericht op nicheproducten met een hoge toegevoegde waarde en een wereldwijde afzet.

Smartphone-generatie
In 2016 zagen wij aankomen dat voor nieuwe generaties de onbegrijpelijke voedselwetgeving, bestaande labels en barcodes niet meer voldoende zouden zijn. Zij willen weten en begrijpen hoe het écht zit met de producten die ze kopen om hun keuze te maken. 'Harico verts uit Kenia? Waarom hebben wij die niet hier? En hoe zit het eigenlijk in Kenia... Is het een eerlijk product?' De smartphone-generatie hackt de waardetoekenning. Nieuw apps maken voor elk product inzichtelijk wat de ecologische voetafdruk is op het moment dat het in het schap ligt en wat je nog met het product kunt doen zodra de houdbaarheidsdatum is verstreken.

Werken met je lichaam in het voedselnet heeft in 2036 aanzien.

DEEL 4

WIE VOLGT DE GEK?

Welke van onze zoekrichtingen en doorbraakprojecten spreekt jou aan?

De studiegroepen van bioboeren zijn fantastisch;
niks is gek, iedereen doet het anders.
Als je bioboer wordt moet je alles opnieuw ontdekken.
Gras groeit langzamer dan je op de opleiding hebt geleerd.

Arie
Biologisch veehouder

In de reguliere landbouw word je al snel vreemd gevonden, vindt Arie. Laat staan dat je een ander met zijn gekke idee wilt volgen. Toch is dat precies waartoe wij je willen uitnodigen. Graag zetten wij met onze voedselfamilie de zoektocht die we zijn begonnen door. Het Nationaal Waterpark, de 100 Megamakerstallen en de Vensterlandbouw zijn zoekrichtingen die wij de moeite waard vinden. Wij willen deze concepten en uitgangspunten verdiepen, aanvullen en bestendigen. Maar vooral willen wij ideeën in de praktijk brengen.

Wij zijn nog niet zo ver dat wij in deze voortgangsrapportage met definitieve concrete doorbraakprojecten kunnen komen. Wel hebben wij een lijst van onderwerpen en concepten die wij verder willen onderzoeken. De ondernemers in onze voedselfamilie zoeken naar mogelijkheden om vanuit een sluitend businessplan nieuwe mogelijkheden te verkennen. Anderen zoeken naar slimme interventies of doorbraakprojecten die uitgaan van leiderschap en activisme. Wij hopen in de nabije toekomst concreet te kunnen formuleren welke nieuwe kennis en/of fysieke infrastructuur en welke juridische, fysieke of financiële ruimte nodig is om de interventies te doen slagen!

Als iets hierin je aanspreekt, neem dan contact op met een lid van onze voedselfamilie. Dan kom je er vanzelf achter hoe je kunt bijdragen. En als je nog iets mist waar jij echt enthousiast van wordt, ga dan na of je zelf misschien een idee hebt waarvan je zou willen dat anderen het volgen!

Eerst denk je dat zo iemand gek is, een tijdje later doet iedereen het zo...

In de gewone landbouw word je snel raar aangekeken.

TIEN DOORBRAAKPROJECTEN

1. 80%: KAN DAT?

(onderzoeken)
Hoe groot is de Zuid-Hollandse voedselmarkt echt? En kunnen wij die voor 80% vanuit eigen bodem bedienen? Wat betekent dat voor hoe wij eten en telen? Hoe zien onze bedrijven er dan uit?

2. WATERPARKPENSIOEN

(concept)
Is gezond voedsel en een gezond landschap een manier om het idee van een waardevast pensioen te benaderen?

3. WANNEER MAKEN BLOEMEN GELUKKIG?

(onderzoeken)
Als je in een kas vol bloemen staat, word je overweldigd door een positief gevoel. Dat geluksgevoel heb je niet wanneer je de bloemen in een emmer bij de pomp ziet staan. Wanneer zou dat wel lukken?

4. BOOKING.FOOD MET BAKFIETSECONOMIE EN BASISLOON

(concept)
Lokale voedselvraag en lokaal voedselaanbod worden virtueel gematcht via een webplatform met eenzelfde vernuft als booking.com. De distributie wordt gedaan met bakfietsen door een breed scala aan Zuid-Hollanders: vitte pensionado's, deeltijdadvocaten en een deel van de eerste horde mensen met een basisinkomen.

5. BABYPOEPTOMATEN / AFVAL BESTAAT NIET

(experiment)
Teeltexperiment van tomaten op gevulde bamboe babyluiers. Achterliggende gedachte is onder andere het elimineren van afval. Babypoep gebruiken voor voedselteelt is nu nog niet legaal maar het kán wel. Kunnen wij een afvalvrije samenleving bereiken?

6. TIEN DROOMBOEREN

(experiment)
Onrendabele gronden toekennen aan tien droomboeren met een basisinkomen om de eerste stappen te verkennen richting een waterpark. Zij krijgen de grond niet in eigendom, wel krijgen zij langdurig eigenaarschap.

7. EERSTE MEGAMAKERSTAL

(experiment)
Het Fablab bestaat al en in Friesland bestaat zelfs een rijdende Fablab-bibliobus. Wij gaan met maker-pioniers en agrariërs aan de slag met de oprichting van de eerste Megamakerstal.

8. EN DE ECHTE PRIJS IS....

(onderzoeken)
Waarom is een rechte bulkkomkommer goedkoper dan een kromme duurzame komkommer? Hoe kunnen we afwenteling en voedingswaarde mee laten wegen in de prijs van een product? Wat kost ons eten écht, zonder subsidies? Welke waarden willen wij wegen en hoe bereken je de 'waarde van de waarde'?

9. VOEDSELCOMMISSARIS ALS BESCHERMHEER VAN DE VENSTERLANDBOUW

(concept)
De voedselcommissaris van Zuid-Holland pioniert met nieuwe bevoegdheden om als transitiemanager de omwenteling naar een lokaal robuust basisvoedselweb te faciliteren. Hij/zij heeft opnieuw vergaande bevoegdheden gekregen om de basisvoedselvoorziening te waarborgen in tijden van crisis.

10. WELK DOORBRAAKPROJECT ZIE JIJ VOOR JE?

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Ik ben een boerenzoon in de stad.
Iedereen zou op loopafstand landelijkheid moeten kunnen ervaren.
De stad kan ons platteland worden.

Jan Willem
Professor voedselverduurzaming

COLOFON

De uitgave van deze voortgangsrapportage is beperkt tot 100 exemplaren. Het is een eerste manier om het zich ontwikkelende verhaal van de Zuid-Hollandse voedselfamilies te vertellen. De tekst is geschreven op basis van de ideeën die ontstonden tijdens gesprekken in en met onze voedselfamilie.
Ziet u kansen om bij te dragen aan de transitie naar duurzame landbouw? Geef dan uw reacties door aan diegene die u deze concept transitieagenda heeft aangeboden, of geef ze telefonisch of per email door aan Hans Koot (06 525 725 36 / jcm.koot@pzh.nl).

Het transitieteam Duurzame Landbouw in Zuid-Holland
Provincie Zuid-Holland: Hans Koot, Jaap Halbersma, Lucas Mutsaers, Astrid Vriezen, Menko Wiersma, Varsha Pherai.
Bureau Meneer de Leeuw: Pepik Henneman, Jantine Wijnja, Hedwich van der Steen.

🄯 Copyleft Platform Duurzame Landbouw Zuid-Holland

Uitgave: ..... juni 2016
Redactie: ..... Pepik Henneman en Jantine Wijnja
Vormgeving en illustraties: ..... Laurenz van Gaalen
Grafisch concept: ..... Laurenz van Gaalen, Fleur Bakker en Jantine Wijnja
Fotografie: ..... Hugo Schuitemaker
Tekstcorrectie: ..... Judith Tankink
Drukwerk: ..... SpringerUit drukkers

HALLO, TOT WELKE VOEDSELFAMILIE BEHOOR JIJ EIGENLIJK?

In alle omwentelingen in de landbouw van de afgelopen 100 jaar zijn families de constante factor. Land- en tuinbouwbedrijven waren en zijn in overgrote meerderheid familiebedrijven. Families dragen de kennis van generaties in zich. In verhalen, ervaringen en herinneringen. Wat gebeurt er als wij de huidige primaire producentenfamilies uitbreiden met iedereen die invloed heeft op de voedselvoorziening en dat op de schaal van Zuid-Holland?

Wij vormen een kleine familie van ongeveer dertig Zuid-Hollandse akkerbouwers, tuinders, veehouders, agrarische onderzoekers, bankiers, kruideniers, cateraars, stadslandbouwers, landbouwbeleidsmakers... Onze eerste uitwisseling begon met een paar lastige vragen: hoe denk en/of hoop jij dat onze landbouw er over drie generaties uit ziet? Wat zie je nu al gebeuren en hoe is dat ontstaan? Hoe wil jij het verschil betekenen?

Gaandeweg ontstond een verhaal. Het verhaal van een nieuwe voedselfamilie. Dat verhaal willen wij je graag vertellen.